

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРАЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
Ш.Ш. УӘЛИХАНОВ АТЫНДАҒЫ ТАРИХ ЖӘНЕ ЭТНОЛОГИЯ ИНСТИТУТЫ

«EDU.E-HISTORY.KZ» ЭЛЕКТРОНДЫҚ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2023. 10 (2)
шілде-қыркүйек

ISSN 2710-3994

ISSN 2710-3994 (online)

Құрылтайшысы және баспагері: Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі
Ғылым комитеті Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Ғылыми журнал Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігінің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде 2014 ж. 29 қазанында тіркелген. Тіркеу нөмірі № 14602-ИА. Жылына 4 рет жарияланады (электронды нұсқада).

Журналда тарих ғылымының *келесі бағыттары* бойынша ғылыми жұмыстар жарияланады: тарих (дүниежүзі және Қазақстан тарихы), деректану және тарихнама, археология, этнология, антропология.

Жарияланым тілдері: қазақ, орыс, ағылшын.

Редакция мен баспаның мекен-жайы:

050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй

ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.

Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

© Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты, 2023

© Авторлар ұжымы, 2023

БАС РЕДАКТОР

Қабылдинов Зиябек Ермұқанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, ҚР ҒЖБМ ҒКШ.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының директоры. (Қазақстан)

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Аяған Бүркітбай Ғелманұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҒЖБМ ҒК Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары. (Қазақстан)

Әлімбай Нұрсан — тарих ғылымдарының кандидаты, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Әбіл Еркін Аманжолұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР БҒМ ҒК Мемлекет тарихы институтының директоры. (Қазақстан)

Вернер Кунтһиа (Werner, Cynthia) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Техас университеті, (АҚШ).

Голден Кэти Стромайл (Kathie Stromile Golden) — PhD, Миссисипи өңірлік мемлекеттік университеті (Mississippi Valley State University). (АҚШ)

Кәрібаев Берекет Бақытжанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Қазақстан тарихы» кафедрасының меңгерушісі. (Қазақстан)

Қожамжарова Дария Пернешқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің ректоры. (Қазақстан)

Кожирова Светлана Басиевна — саясаттану ғылымдарының докторы, профессор, Фудан Университетінің Қытай және Орталық Азияны зерттеу орталығының мен «Астана» ХҒК бірлескен директоры. (Қазақстан)

Дайнер Александр (Diener Alexander) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Канзас университеті. (АҚШ)

Көкебаева Гүлжауһар Какенқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті. (Қазақстан)

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Халықаралық қышпақтану институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Матыжанов Кенжехан Ісләмжанұлы — филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, М.О. Әуезов атындағы әдебиет және өнер институтының директоры. (Қазақстан)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, профессор Оксфордского университета. (Великобритания)

Муминов Ашірбек Құрбанұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ислам тарихы, өнер және мәдениет ғылыми-зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері IRCICA – İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Түркия)

Римантас Желвис (Želvys Rimantas) — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Вилнюс педагогикалық университеті. (Литва)

Самшев Зайнолла Самашұлы — археолог, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Герман археология институтының корр.-мүшесі. ҚР ҒЖБМ ҒК Ө. Марғұлан атындағы Археология институты. (Қазақстан)

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Балон ғылым академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы сыйлықтың лауреаты, ғылым мен техниканың еңбек сіңірген қайраткері, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. (Қазақстан)

Сыдықов Ерлан Бәтгашұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры. (Қазақстан)

Таймағамбетов Жәкен Қожахметұлы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, ҚР Ұлттық музейі. (Қазақстан)

ЖАУАПТЫ РЕДАКТОР

Қаипбаева Айнагүл Толғанбайқызы — тарих ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ҒЫЛЫМИ РЕДАКТОРЛАР

Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы — PhD, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының Астана қаласындағы филиалының директоры. (Қазақстан)

Қапаева Айжан Тоқанқызы — тарих ғылымдарының докторы, профессор, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының Бас ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

Кубеев Рустем Жаулыбайұлы — Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының ғылыми қызметкері. (Қазақстан)

ТЕХНИКАЛЫҚ ХАТШЫ

Копеева Сания Жуматайқызы — Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының қызметкері. (Қазақстан).

ISSN 2710-3994 (online)

Учредитель и издатель: РГП на ПХВ «Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова» Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан

Научный журнал зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан, свидетелство о регистрации: № 14602-ИА от 29.10.2014 г. Публикуется 4 раза в год (в электронном формате).

В журнале публикуются научные работы *по следующим направлениям* исторической науки: история (всемирная история и история Казахстана), источниковедение и историография, археология, этнология, антропология.

Языки публикации: казахский, русский, английский.

Адрес редакции и издательства:

050010 Республика Казахстан, г. Алматы, ул. Шевченко, д. 28

РГП на ПХВ Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК

Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.

Сайт журнала: <https://edu.e-history.kz>

© Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова, 2023

© Коллектив авторов, 2023

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Кабульдинов Зиябек Ермуханович — доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова КН МНВО РК. (Казахстан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Алимбай Нурсан — кандидат исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

Абиль Еркин Аманжолович — доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства КН МНВО РК. (Казахстан)

Аян Буркитбай Гелманович — доктор исторических наук, профессор, заместителю директора Института истории государства КН МНВО РК. (Казахстан)

Вернер Синтия (Werner, Cynthia) — доктор исторических наук, профессор. Техасский университет. (США)

Голден Кэти Стромилл (Kathie Stromile Golden) — PhD, Государственный университет долины Миссисипи (Mississippi Valley State University). (США)

Дайнер Александр (Diener Alexander) — доктор исторических наук, профессор. Канзасский университет. (США)

Исмагулов Оразак Исмагулович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской академии наук, лауреат премии им. Ч.Ч. Валиханова, заслуженный деятель науки и техники, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. (Казахстан)

Карибаев Берекет Бахытжанович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, заведующий кафедрой истории Казахстана, Казахский национальный университет им. алі-Фараби. (Казахстан)

Кожамжарова Дария Пернешовна — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Южно-Казахстанского университета им. М. Ауэзова. (Казахстан)

Кожирова Светлана Басиевна — доктор политических наук, профессор, содиректор Центра исследования Китая и Центральной Азии Фуданьского Университета и МНК «Астана», руководителю Центра китайских и азиатских исследований. (Казахстан)

Кокебаева Гульжаухар Какеновна — доктор исторических наук, профессор Казахского национального педагогического университета имени Абая. (Казахстан)

Кумеков Болат Ешмухамбетович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени алі-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. (Казахстан)

Матыжанов Кенжехан Слямжанович — доктор филологических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Института литературы и искусства им. М. Ауэзова. (Казахстан)

Моррисон Александр (Morrison Alexander) — PhD, профессор Оксфордского университета. (Великобритания)

Муминов Аширбек Курбанович — доктор исторических наук, профессор, старший научный сотрудник Исследовательского центра исламской истории, искусства и культуры. IRCICA – İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi. (Турция)

Римантас Желвис (Zelvys Rimantas) — доктор педагогических наук, профессор, Вильнюсский педагогический университет. (Литва)

Самашев Зайнолла Самашевич — археолог, доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Германского археологического института. Институт археологии им. А. Маргулана КН МНВО РК. (Казахстан)

Сыдыков Ерлан Батташевич — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. (Казахстан)

Таймагамбетов Жакен Кожаметович — доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, Национальный музей РК. (Казахстан)

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Каипбаева Айнагуль Толганбаевна — кандидат исторических наук, ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан)

НАУЧНЫЕ РЕДАКТОРЫ

Козыбаева Махаббат Маликовна — PhD, директор филиала в г. Астана Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Казахстан).

Капаева Айжан Токановна — доктор исторических наук, профессор, главный научный сотрудник Института истории этнологии им. Ч.Ч. Валиханова. (Казахстан).

Кубеев Рустем Джаулыбайулы — научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Казахстан).

ТЕХНИЧЕСКИЙ СЕКРЕТАРЬ

Копеева Сания Жуматаевна — сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (Казахстан).

ISSN 2710-3994 (online)

Founder and publisher: RSE on REM “Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology” of the Committee of Science of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan

The scientific journal is registered at the Committee for Communications, Informatization and Information of the Ministry for Investments and Development of the Republic of Kazakhstan, registration certificate: No. 14602-IA dated October 29, 2014. The journal is published 4 times a year (in electronic format).

The journal publishes scientific works in the *following areas* of historical science: history (world history and history of Kazakhstan), source studies and historiography, archeology, ethnology, anthropology.

Publication languages: Kazakh, Russian, English.

Editorial and publisher address:

28 Shevchenko Str., 050010, Almaty, Republic of Kazakhstan

RSE on REM Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology CS MSHE of the Republic of Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.

Journal website: <https://edu.e-history.kz>

© Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology, 2023

© Group of authors, 2023

EDITOR-IN-CHIEF

Kabuldinov Ziabek Ermukhanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology SC MSHE RK. (Kazakhstan)

EDITORIAL BOARD

Alimbay Nursan — Candidate of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of the Institute of History of the State CS MES RK. (Kazakhstan)

Ayagan Burkitbai Gelmanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Deputy Director of the Institute of History of the State SCMSHE RK. (Kazakhstan)

Werner, Cynthia — Doctor of Historical Sciences, Professor, Texas university. (USA)

Golden Kathie Stromile — PhD, Mississippi Valley State University. (USA)

Ismagulov Orazak Ismagulovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Corresponding Member of Bologna Academy of Sciences, winner of Ch.Ch. Valikhanov Award, Honored Worker of Science and Technology, Professor of L.N. Gumilyov University. (Kazakhstan)

Karibayev Bereket Bakhytzhonovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Head of the Department of History of Kazakhstan, Al-Farabi Kazakh National University. (Kazakhstan) **Kozhamzharova Daria Perneshovna** — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the NAS of the Republic of Kazakhstan, rector of the M. Auezov South Kazakhstan University. (Kazakhstan)

Kozhirova Svetlana Bassievna — Doctor of Political Science, Professor, Co-Director of the Center for the Study of China and Central Asia of Fudan University and the International Scientific Complex of the National Company "Astana", Head of the Center for Chinese and Asian Studies. (Kazakhstan)

Diener Alexander — Doctor of Political Science, Professor, University of Kansas. (USA)

Kokebayeva Gulzhaukhar Kakenovna — Doctor of Historical Sciences, Professor at the Abai Kazakh National Pedagogical University. (Kazakhstan)

Kumekov Bolat Eshmukhambetovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Director of the International Institute of Kipchak Studies of the Al-Farabi Kazakh National University, Professor at L.N. Gumilyov Eurasian National University. (Kazakhstan)

Matyghanov Kenzhekhan Slyamzhanovich — Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the NAS RK, Director of M. Auezov Institute of Literature and Art. (Kazakhstan)

Morrison Alexander — PhD, Professor, University of Oxford. (UK)

Muminov Ashirbek Kurbanovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Senior Researcher at the Research Center for Islamic History, Art and Culture. IRCICA (İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi). (Turkey)

Rimantas Želvys — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vilnius Pedagogical University. (Lithuania)

Samashev Zainolla Samashevich — archaeologist, Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of German Archaeological Institute. A. Marghulan Institute of Archeology SC MSHE RK. (Kazakhstan)

Sydykov Erlan Battashevich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Rector of L.N. Gumilyov Eurasian National University. (Kazakhstan)

Taimagambetov Zhaken Kozhakhmetovich — Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, National Museum of the Republic of Kazakhstan. (Kazakhstan)

EXECUTIVE EDITOR

Kaipbayeva Ainagol Tolganbayevna — Candidate of Historical Sciences, leading researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Kazakhstan).

ACADEMIC EDITOR

Kozybayeva Makhabbat Malikovna — PhD, Director of Astana branch of the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Kapaeva Aizhan Tokanovna — Doctor of Historical Sciences, Professor, Chief Researcher at the Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

Kubeyev Rustem Dzhaulbayuly — researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

TECHNICAL SECRETARY

Kopeyeva Saniya Zhumataevna — researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology. (Kazakhstan)

ТАРИХ / ИСТОРИЯ / HISTORY

Published in the Republic of Kazakhstan
 Electronic scientific journal “edu.e-history.kz”
 Has been issued as a journal since 2014
 ISSN 2710-3994.
 Vol. 10. Is. 2, pp. 361–374, 2023
 Journal homepage: <https://edu.e-history.kz>

FTAXP / МРПТИ / IRSTI 03.20
https://doi.org/10.51943/2710-3994_2023_10_2_361-374

CONFISCATION OF THE LARGE BAYS' PROPERTY AS THE PRIMARY BASIS OF POLITICAL REPRESSION AND PEOPLE TRAGEDY (ACCORDING TO THE EXAMPLE OF ZHETYSU REGION)

Zhanar S. Saurykova^{1*}, Baglan K. Abdugulova²

¹Abai Kazakh National Pedagogical University (13, Dostyk Ave., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)
 Senior Lecturer

 <https://orcid.org/0000-0001-8342-579X>. E-mail: zhanarsaurykova@mail.ru

*Correspondent author

²Abai Kazakh National Pedagogical University (13, Dostyk Ave., 050010 Almaty, Republic of Kazakhstan)
 Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

 <https://orcid.org/0009-0005-6367-4744>. E-mail: baglan5577@mail.ru

© Ch.Ch. Valikhanov IHE, 2023

© Saurykova Zh.S., Abdugulova B.K., 2023

Abstract. *Introduction.* The consequences of the collectivization policy pursued by the Soviet authorities in Kazakhstan in the 1920–1930s led to famine, population migration and mass exodus of million people from their homes. The article is devoted to the analysis of the repressive nature and mechanisms of coercion during the implementation of the campaign to confiscate livestock and property of large bays (wealthy men/ landowners/ livestock owners in Central Asia), which caused a serious socio-demographic catastrophe of the Kazakh ethnos. Large bai, as a social group that formed the core of the economic organization of the traditional Kazakh society, lost not only their livestock, but also became “enemies of the people” because of their social origin, political views and religious beliefs, and were persecuted. Political repressions in Kazakhstan began in 1928 with the confiscation of property and livestock of Kazakh bays. Archaeographic analysis of archival data shows that during this campaign, political and legal perversions, false accusations, extrajudicial decrees, accusations without trial and investigation, which grossly violated human rights, were widespread. This complex historical process is analyzed on the example of archival sources in the Zhetysu region. *Goals and objectives.* The purpose and objectives of the study – we were given the following task: to comprehensively consider the process of confiscation of livestock and property of large bays of the Zhetysu region as the main prerequisite for political repression and national tragedy; based on archival documents and scientific research, to analyze the tragic fate of large bays, to create personal portraits of the confiscated. *Results.* It should be noted that when implementing this policy, the methods and implementation mechanisms used in all regions of Kazakhstan were common and the same, and there were regional differences in its content and consequences. So, in the Zhetysu region, large bai, whose property was confiscated, were first deported to the Ural district, but in connection with the receipt of this campaign of a permanent nature, at the next stage of repression, large and medium-sized bai were already arrested, who were sent to forced labor camps in remote areas. *Conclusions.* In the Zhetysu region, confiscation was carried out very harshly, and this led to forced collectivization, the transition to a settled life, which were accompanied by uprisings of the Kazakh sharua, mass migration, and during the famine, flight from their native places. The cruelty of political repressive methods provoked a wide

wave of protests against the policies. In conclusion, analytical conclusions are given about the policy of confiscation in the Zhetysu region based on data from secret documents of archival funds, introduced for the first time into scientific circulation.

Keywords: Zhetysu region, confiscation campaign, mechanisms of political pressure, personal portraits of bais
For citation: Saurykova Zh. Confiscation of property of large bais as a fundamental principle political repression and tragedy of the people (on the example of the Zhetysu region) // Electronic scientific journal “edu.e-history.kz”. 2023. Vol. 10. No. 2. Pp. 361–374. (In Kaz.). DOI: 10.51943/2710-3994_2023_10_2_361–374.

ІРІ БАЙЛАРДЫҢ МАЛ-МҮЛКІН КӘМПЕСКЕЛЕУ — ХАЛЫҚ ҚАСІРЕТІНІҢ АЛҒЫШАРТЫ (ЖЕТІСУ ӨңІРІНІҢ МЫСАЛЫНДА)

Жанар Сансызбайқызы Саурыкова^{1*}, Бағлан Қапарқызы Әбдіғұлова²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (13-үй, Достық даңғылы, 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)

аға оқытушы

 <https://orcid.org/0000-0001-8342-579X>. E-mail: zhanarsaurykova@mail.ru

*Автор-корреспондент

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (13-үй, Достық даңғылы, 050010 Алматы, Қазақстан Республикасы)

Педагогика ғылымының докторы, профессор

 <https://orcid.org/0009-0005-6367-4744>. E-mail: baglan5577@mail.ru

© Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТЭИ, 2023

© Саурыкова Ж.С., Әбдіғұлова Б.Қ., 2023

Аңдатпа. *Kіріспе.* Кеңестік биліктің Қазақстанда ХХ ғасырдың 20–30 жылдары жүргізген реформаларының салдары миллиондаған адамдарды ауақөшу мен босқыншылыққа ұшыратып, ашаршылыққа ұрындырды. Мақала тұтастай халықты осындай ауыр әлеуметтік-демографиялық апаттың алғышарты ретінде ірі байлардың мал-мүлкін кәмпескелеу науқанының қуғын-сүргіндік сипаты мен іске асырылудағы күштеу тетіктерін талдауға арналады. Дәстүрлі қазақ қоғамындағы шаруашылықтың өзегін құраған әлеуметтік топ ретінде ірі байлар мал-мүлкінен айрылумен бірге әлеуметтік тегі, саяси көзқарасы мен діни сенімі үшін «халық жауына» айналып, қуғын-сүргінге ұшырады. Қазақстанда жүргізілген саяси қуғын-сүргін 1928 жылғы қазақ байларының мал-мүлкін кәмпескелеуден басталды. Архив деректеріне жасалған археографиялық талдаулар осы науқан барысында адам құқығын аяқ асты еткен саяси, құқықтық бұрмалаулар, жалған айыптаулар, соттан тыс үкімдер, тергеусіз немесе сотсыз айыптаулар мен қудалаулар кең етек алғандығын айғақтайды. Мақалада осы күрделі тарихи құбылыс Жетісу өңірінің мысалында арнайы тақырып болып қарастырылды. *Зерттеудің мақсаты мен міндеттері* – Жетісу өңіріндегі ірі байлардың мал-мүлкін кәмпескелеу — саяси қуғын-сүргін мен халық қасіретінің алғышарты екенін жан-жақты қарастыру; мұрағат құжаттары мен ғылыми зерттеулер негізінде кәмпескеленгендердің «тағдырын», тұлғалық портретін қарастыру міндеті қойылды. *Нәтижелер.* Қазақстанның барлық өңірлерінде науқанның іске асырылу тетіктері, қолданған әдістері ортақ болғанымен оның мазмұны мен салдарында аймақтық өзгешеліктер орын алды. Жетісу өңірінде қожалықтары тәркіленген ірі байлар алғашқы кезекте Орал округіне жер аударылса, науқанның перманенттік сипат алуына байланысты қуғындаудың келесі кезеңінде байлар мен орташалар тұтқындалып, еңбекпен түзеу жұмыстарына жегіліп, шалғай облыстарға жер аударылды. *Қорытынды.* Жетісу өңірінде кәмпескелеу шараларының аса қатал жүргізілуі күштеп ұжымдастыру, отырықшыландыруға ұласып, соңы шаруалардың баскөтерулері, жаппай ауақөшу, ашаршылық кезінде босқыншылыққа жалғасты. Саяси қуғын-сүргіннің қатыгездігі жүргізіліп жатқан реформаларға қарсы наразылықтың басталуына түрткі болды. Кәмпеске науқанының тарихын архивтердің құпия қорларының деректері бойынша жаңа көзқараспен және тың әдіс-тәсілдермен қарастыру туралы тұжырымдар жасалады.

Түйін сөздер: Жетісу өңірі, кәмпеске науқаны, саяси қысым тетіктері, байлардың тұлғалық портреттері
Дәйексөз үшін: Саурыкова Ж.С. Ірі байлардың мал-мүлкін кәмпескелеу — саяси қуғын-сүргін мен халық қасіретінің алғышарты (Жетісу өңірінің мысалында) // «edu.e-history.kz» электрондық ғылыми журналы. 2023. Т. 10. № 2. 361–374 бб. (Қаз.). DOI: 10.51943/2710-3994_2023_10_2_361–374.

КОНФИСКАЦИЯ ИМУЩЕСТВА КРУПНЫХ БАЕВ КАК ПЕРВООСНОВА ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИИ И ТРАГЕДИИ НАРОДА (НА ПРИМЕРЕ РЕГИОНА ЖЕТЫСУ)

Жанар Сансызбаевна Саурыкова^{1*}, Баглан Капаровна Абдугулова²

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая (д. 13, проспект Достык, 050010 Алматы, Республика Казахстан)

старший преподаватель

 <https://orcid.org/0000-0001-8342-579X>. E-mail: zhanarsaurykova@mail.ru

*Корреспондирующий автор

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая (д. 13, проспект Достык, 050010 Алматы, Республика Казахстан)

Доктор педагогических наук, профессор

 <https://orcid.org/0009-0005-6367-4744>. E-mail: baglan5577@mail.ru

© ИИЭ им. Ч.Ч. Валиханова, 2023

© Саурыкова Ж.С., Абдугулова Б.К., 2023

Аннотация. *Введение.* Последствия политики коллективизации, проводимой советской властью в Казахстане в 20–30-е годы XX века, привели к голоду, миграции населения и массовому бегству из родных мест миллионов людей. Статья посвящена анализу репрессивного характера и механизмов принуждения в ходе реализации кампании по конфискации скота и имущества крупных баев, которые стали причиной серьезной социально-демографической катастрофы казахского этноса. Крупные баи, как социальная группа, составлявшая ядро хозяйственной организации традиционного казахского общества, потеряли не только скот, но и стали «врагами народа» из-за социального происхождения, политических взглядов и религиозных убеждений, подверглись гонению. Политические репрессии в Казахстане, начались в 1928 году с конфискации имущества и скота казахских баев. Археологический анализ архивных данных показывает, что в ходе этой кампании были широко распространены политико-правовые извращения, ложные обвинения, внесудебные указы, обвинения без суда и следствия, которые грубо нарушали права человека. Этот сложный исторический процесс анализируется на примере архивных источников по Жетысускому региону. *Цель и задачи исследования* – перед нами была поставлена задача: разносторонне рассмотреть процесс конфискации скота и имущества крупных баев Жетысуского региона как главную предпосылку политических репрессий и народной трагедии; опираясь на архивные документы и научные исследования, проанализировать трагические судьбы крупных баев, создать личностные портреты конфискованных. *Результаты.* Необходимо отметить, что при проведении данной политики применяемые методы и механизмы реализации во всех регионах Казахстана были общими и одинаковыми, в ее содержании и последствиях были региональные различия. Так, в Жетысуском крае крупные баи, чье имущество было конфисковано, вначале были высланы в Уральский округ, но в связи с получением этой кампании перманентного характера, на следующем этапе репрессии уже были арестованы крупные и средние баи, которые отправлялись в исправительно-трудовые лагеря в отдаленные области. *Выводы.* В Жетысуском регионе очень жестко проводилась конфискация, и это привело к принудительной коллективизации, переходу к оседлой жизни, которые сопровождалась восстаниями казахских шаруа, массовой миграцией, а во время голода – бегством из родных мест. Жестокость политических репрессивных методов спровоцировала широкую волну протестов проводимой политики. В заключении даются аналитические выводы о политике конфискации в Жетысуском регионе на основе данных из секретных документов архивных фондов, вводимых впервые в научный оборот.

Ключевые слова: Жетысуский регион, кампания по конфискации, механизмы политического давления, личные портреты баев

Для цитирования: Саурыкова Ж.С. Конфискация имущества крупных баев как первооснова политических репрессии и трагедии народа (на примере региона Жетысу) // Электронный научный журнал «edu.e-history.kz». 2023. Т. 10. № 2. С. 361–374. (На каз.). DOI: 10.51943/2710-3994_2023_10_2_361–374.

Кіріспе

Кеңестік биліктің саяси қуғын-сүргін саясаты нәтижесінде миллиондаған адамдар тоталитарлық жүйе құрбанына айналды. Олар әлеуметтік табына, саяси көзқарасы, тіпті діні сенімі үшін қылмыскерге айналып, «халық жауы» ретінде саяси қуғын-сүргінге ұшырады. Жазықсыздан қудаланып атылды, жер аударылды, лагерьлер мен түрмелерге тоғытылды. Осы тарихи құбылыстың мақсаты мен міндеттері, іске асырылу тетіктері, себептері мен салдары ғылыми зерделенумен бірге саяси бағасын да алуы керек. Бұл үдеріс бүгінгі таңда Қазақстанда тарихи сана қалыптастырудағы Отан тарихын өзектендірудің басты міндеттерінің біріне айналды.

Осыған орай Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 24 қарашадағы №456 «Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі комиссия құру туралы» жарлығына сәйкес Алматы қаласы әкімдігі жанында саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау жөніндегі қалалық комиссия құрылды. Комиссия мүшелеріне кеңес өкіметінің қуғын-сүргін саясатынан жапа шеккен қазақстандықтарға қатысты тарихи әділдікті қалпына келтіру міндеті жүктелген болатын. Осы ретте аталмыш комиссияның құрамында орындаушы ретінде Алматы округі бойынша кәмпескеленген ірі байлардың қайғылы тағдырына тарихи баға беретін тың құжаттар мен материалдарды анықтап, ғылыми айналымға ұсынылды.

Аса көп көлемдегі архив құжаттарын талдап, қорытындылар жасау үшін зерттеуде Жетісу өңіріндегі ірі байлардың мал-мүлкін кәмпескелеу — саяси қуғын-сүргін мен халық қасіретінің алғышарты екенін зерделеу; архивтік құжаттардың мәліметтері мен ғылыми зерттеулердің тұжырымдарын талдап, сараптау; кәмпескеленгендердің тұлғалық портретін ғылыми қалпына келтіру арқылы науқанның өңірдегі себеп-салдарлы байланыстарын айшықтап, баға беру міндеттері қойылды.

Зерттеудің дереккөздерін тақырыпқа қатысты мағлұмат беретін кеңестік билік органдарының ресми құжаттары, кәмпескеленген тұлғаның анкетасы, өмірбаяны, мал-мүлкінің есебі, жоғарғы органдарға жазған түрлі арыз-шағымдарымен бірге олардың үстінен жазылған құпияхаттар (донос) мен ұжымдық талқылаудың хаттамалары қамтиды.

Мемлекеттік комиссияның құқықтары шектелген, сайлау құқығынан айырылған, әлеуметтік тегіне және ел ішінде айналысқан кәсібіне байланысты қуғын-сүргінге ұшыраған байларды, кулактарды және шаруаларды толық ақтау бойынша қорытындылары мен ұсынымдары қолданбалық сипат алады. Мақалада ірі байлардың мал-мүлкін кәмпескелеу — халық қасіретінің алғышарты болды деген тұжырым негізделеді.

Материалдар мен әдістер

Мақаланың әдіснамалық негізін қазіргі тарих ғылымы талап ететін ғылыми теориялар, тарихи фактілер мен оқиғалардың дамуына сәйкес жан-жақты қарастыруға әкелетін жалпы философиялық ұстанымдар құрайды. Тарихи ұстаным нақты тарихи шындыққа жүгінетін болса, шынайылық қағидаты саяси-идеологиялық ұстанымдарға байланысты мәселенің бұрмалануына жол бермейтіні белгілі.

Қазақ байларын кәмпескелеудің саяси, құқықтық негіздеріне талдау жасау, кәмпескенің өңірлік ерекшеліктерін анықтауда тарихи-салыстырмалы талдау, мәліметтерді деректік сынау, археографиялық сараптау сияқты арнайы тарихи әдістер басшылыққа алынды. Мақаладағы жасалған тарихи шешімдерді бағалау мен қорытындылау ең алдымен архивтік құжаттарды талдауға негізделгенін айта кеткен жөн. Сондықтан ғылыми-тарихи көзқарастың құрамдас бөлігі болып табылатын тарихи-салыстырмалы әдіс оқиғалардың өзара себеп-салдарлы байланыстарымен бірге оларды жаңа қырынан зерттеуге мүмкіндік берді. Зерттеу барысында тарихи объективтілік ұстанымдары басшылыққа алынды. Архив қорларындағы құжаттармен жұмыс жасауда археографияның әдіс-тәсілдері қолданылды.

Зерттеудің дереккөздерін келесідей архив қорлары құрайды: Қазақстан Республикасы Президентінің архивінің №141-қорының «Бүкілресейлік Орталық Атқару Комитетіне: ҚазКСР бойынша бай мен жартылай феодалдардың мүліктерін кәмпескелеу туралы есебі» атты материалдары (ҚР ПА. 141-қ.

1-т.2874-іс.1–15-пп.), Алматы облысы мемлекеттік архивінің №591 қорының «Округтік атқару комитеті президиумы жанындағы бай шаруашылықтарын кәмпескелеу жөніндегі Алматы округтік комиссиясының» және №173 қордағы «Жұмысшы шаруа және Қызыл Армия депутаттары Кеңестерінің Алматы аудандық Атқару комитетінің» құжаттары (АОМА. 591-қ.1-т.61, 36, 64-іс. 1–83-пп.), Мемлекеттік Орталық Архивінің № 135 қорындағы «Қазақ Орталық Атқару Комитеті жанындағы байлар мен жартылай-феодалдардың мал-мүлкін кәмпескелеу және жер аудару жөніндегі орталық комиссия материалдары» құжаттары пайдаланылды. Сонымен қатар «Тілші», «Еңбек» және «Қызыл Ту» газеттеріндегі материалдар, «Мемориал» халықаралық тарихи-ағартушылық, қайырымдылық және адам құқықтары қоғамының <https://www.memo.ru> сайтындағы «репрессия тарихының» материалдары да пайдаланылды.

Архивтік құжаттардың негізгі бөлігі большевиктер партиясының қуғын-сүргін саясатын әзірлеу және жүзеге асыру шараларын құрайды. Сонымен бірге адамдардың экономикалық, әлеуметтік-саяси және мәдени құқықтарын бұзу, жеке меншікті жою әрекеттерін қуәландырады. Құқық нормаларын кеңінен тараған түрі ретінде соттан тыс органдардың бассыздықтары да айғақталады. Зерттеуде осы архив деректеріне басымдық беріледі.

Талқылау

Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдарда тарихшы-ғалымдарымыз ұжымдастыру, ашаршылық және қуғын-сүргін тақырыптарына зерттеулер жүргізіп келеді. Өйткені, байларды жою – кеңестік тарихнамада «құпия тақырыптардың бірі болғандықтан, ғылыми еңбектер бұрмаланып жазылды немесе кеңінен айшықтала қоймады. Сонымен бірге ғалымдар байларды кәмпескелеу тақырыбын зерттегенде адам құқығы, адамдық құндылық, оның жеке тағдыры, мемлекет пен қоғам арасындағы қарым-қатынас мәселесіне жиі көңіл бөлмеді. Сондықтан архив құжаттары мен ғылыми зерттеулер аясында кәмпескеленгендердің «тағдырын», тұлғалық портретін қарастыру міндеттері қойылады.

XX ғасырдың басындағы Кеңес үкіметінің жүргізген саясаты көптеген тарихшылардың назарын аударды. Солардың қатарында академик М.Қозыбаевтың «Ақтаңдақтар ақиқаты» атты еңбегінде: «Егер тарих ғылымының алдына тұрған міндеттерді бетбұрыс кезеңінің талаптары тұрғысынан саралайтын болсақ, тарихшылардың туған халық алдындағы қарызы белшесінен екені айқын көрінеді. ...Мен бұл тұжырымды тарихшылардың талай ұрпағын ақтау үшін ғана келтіріп отырғаным жоқ» (Қозыбаев, 1992: 45), – деп тұжырымдауы осының дәлелі деуге болады. Ал К.Нұрпейісов пен Г.Ф. Дахшлейгердің «История крестьянства Советского Казахстана» атты екі томдық еңбегінде: «Қазақстан шаруаларының Кеңес өкіметін орнату мен нығайтуға, жер қатынастарындағы отаршылдық мұраны жоюға, ауыл шаруашылығында революциялық әлеуметтік-экономикалық қайта құруларды жүзеге асыруға белсене қатысуы көрсетілген» (Дахшлейгер, Нурпейсов, 1985: 4). Осы орайда тарих ғылымының докторы, профессор Т. Омарбековтің «XX ғасырдағы Қазақстан тарихының өзекті мәселелері» атты ғылыми зерттеуінде: «Аласапыран оқиғаларға толы, қарама-қайшылықтар мен қайталанбас айшықты құбылыстардан тұратын кең арнасы қасіреттермен болашаққа деген мол тынысты құлшыныстарға толы, асау ағыстар жиынтығы XX ғасырда мәресіне жетті» (Омарбеков, 2001:50), - деп атап көрсетті. Сонымен бірге Қ.Алдажұмановтың «Крестьянское движение сопротивления», Ж.Б. Әбілғожиннің «История Казахстана: белые пятна», Т.К. Алланиязовтың «Крестьянские выступления 1929–1932 гг. в Казахстане: опыт и проблемы изучения», Е.И. Стамшаловтың «Жетісудағы астық дайындау науқаны және ұлтаралық қақтығыстар көріністері (1928–1932 жж.)» атты ғылыми еңбектерді ерекше атап өтуге болады.

Ал мақаланы жазу барысында «Трагедия казахского аула (1928–1934 гг.)» атты архивтік құжаттар жинағы басшылыққа алынды. Онда: «Ауылдық кеңестер, еңбекші халықтың мүддесін қорғаушы ретінде өзін көрсете алмады. Байдың өтініштерінде кеңес мөрі аз емес: пара алу, бай элементтерін қорғау – оғаш құбылыс емес еді. Бастапқы кезде «Қосшы» туралы да осыны айтуға болады, өйткені науқан «қосшының» ұйым ретіндегі ықпалын жоғалтып алды. Тек қазақ байларын кәмпескелеу науқаны кезінде «Қосшының» одан әрі тағдыры мен қызметі туралы мәселені өткір түрде көтерді», - делінген (Зулкашева және т.б., 2013: 635).

Ал тарихшы-ғалым М.Қойгелдиевтің «Қиянат анатомиясы. Менің ғылымдағы өмірім» атты монографиясында: «Осы революциялық қарқынмен тығырыққа келіп тірелген өлкенің партия басшылығы бұл жағдайдан мүмкін болғанша тез арада алып шыға алатын жол іздеді. Ф.Голощекин мен

оның серіктерінің түсінігінде бұл жол қазақ байлары мен ауқаттыларының малын тәркілеп, ауылда революциялық дүрбелең тудырып, оппонеттеріне қоғам кімнің құзырында екендігін білдіру еді», - деп (Қойгелдиев, 2020: 109) кәмпескелеу саясатының қалай өрбігенін партияның пленумдарында «конфискация туралы мәселенің» қайта-қайта көтерілгенін егжей-тегжейлі баяндайды.

С.А. Жакишеваның «Элиминация байских хозяйств в Казахстане на рубеже 20–30-х гг. XX в.: новые подходы, методы и технологии» атты монографиясында: «Республикада байларды тап ретінде жою жөніндегі волонтаристік науқанның бастаушысы «кедейлерді ғасырлар бойғы бай-жартылай феодалдық қанаудан азат ету» және қазақ даласында «Кіші Қазан революциясын» өткізу қажеттілігін негіздейтін жаппай идеологиялық науқан болды», ал «бұрынғы тарихнамада бай шаруашылықтарын кәмпескелеу туралы балама көзқарастарды салыстыру және талдау тақырыбымен анықталмаған»; «кейбір әдебиеттерде тек жеңілдетілген түрде ғана атап өтілді – кеңестік тәртіпке қарсы, революцияға қарсы, яғни байлардың наразылықпен сөйлеген сөздерінің контекстінде реакциясының жеңілдетілген үзіндінұсқасы ғана атап өтілді» (Жакишева, 2021: 83,103).

1920–1930-шы жылдардағы демократия мен азаматтарды биліктің озбырлығынан қорғаудың құқықтық тетіктерінің жоқтығы террордың белең алып, мемлекеттік саясат дәрежесіне көтерілуіне әкелді. Бұл әрекеттер Кеңес үкіметінің ғаламдық әлеуметтік экспериментінің бір бөлігі ретінде жүзеге асырылғаны белгілі. Бұл туралы «1920 жылдардың соңы – 1930 жылдардың басында Қазақстандағы байлар мен кулактардың жойылуы» атты құжаттар жинағында «Кеңес Одағының ұлан-ғайыр кеңістігіне тарыдай шашылған арнайы қоныс аударушылардың бірнеше ұрпағы өздерінің түп тамыры – шағын Отанынан айырылды. Бұл жазалау науқанының салдарынан жер аударылғандардың нақты саны әлі белгісіз» (Кабульдинов және т.б., 2021: 6). Сонымен бірге XX ғасырдың 1928–1930-шы жылдарындағы қазақ байларын кәмпескелеудің кейбір мәселелері, яғни ғалымдар үшін саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау қағидасы негізінде өзекті мәселелер тұрғысынан талданды.

Зерттеу барысында Алматы округі ірі байларының кәмпескеленуіне қатысты архив құжаттарын мен материалдар жинағын жарыққа шығарып, тың құжаттық деректерді ғылыми айналымға ұсынылды. Осы жинағымызда «Жойылған хандар институтының қызметін атқарған байлар қауымын сот және соттық емес орындар тарапынан жазаланып, олар қарапайым қазақ кедейлерін қанаушы ретінде ғана танылып, кәмпескелеу саясатына сәйкес «аса қауіпті элементке», «халық жауына» немесе «қылмыскерлерге» айналды. Қазақстандағы жүргізілген террор өзінің бастауын осы қазақтың ірі байларын кәмпескелеу кезеңінен бастайды яғни бұрын-соңды болмаған бұрмалаулар, жалған айыптаулар, соттан тыс үкімдер, тергеусіз немесе сотсыз азаптаулар мен қудалаулар, оның ішінде жазықсыз қудаланған отбасы мүшелерінің тағдыры» (Саурыкова, 2022: 7) туралы жалпы мәліметтер келтірдік.

Кәмпеске тақырыбын шетелдік, соның ішінде ресейлік зерттеушілер де қарастырған. Сол зерттеулердің арасынан Д.Верхотуровтың зерттеуі маңызды. Өйткені бұл зерттеу ресейлік зерттеушілердің арасында осы тақырыпты зерттеудегі методологиялық ұстанымдарының оғаштығымен ерекшеленді. Оның пікірі бойынша: «причины голода находятся в казахской среде и именно в казахской среде находились его организаторы, поскольку сам характер голода с очевидностью рукотворный и не связан с какими-либо стихийными бедствиями, джудом и тому форс-мажорными причинами. Но кто мог быть организатором голода? Фактически возможный вариант только один – казахское байство» (Верхотуров, 2021: 78–79) деген тұжырымы голощекиндік идеологиялық сандырақты қайталағаннан басқа ешқандай ғылыми жаңалық емес еді. Шетелдік зерттеулерде ішінара осындай ұшқары пікір білдірген идеологиялық мақсат көздеген зерттеушілерден өзге ғалымдардың басым бөлігі кәмпеске науқанының және оның ашаршылыққа ұрындырған салдарларын объективті тұрғыда бағалайды.

Ағылшынтілді тарихнамада Роберт Киндлердің «Сталиндік көшпелілер: Қазақстандағы билік пен аштық» еңбегі Қазақстанда іске асырылған ауылшаруашылық реформалардың себептері мен салдарын архив деректері негізінде талдауға арналған. Әсіресе, далада кеңес өкіметінің орнауы, ұжымдастыру, отырықшыландыру, ашаршылық туралы тың тың көзқарастар баяндалады. Ғалым «кеңестік көшпелілік» ұғымына жаңа көзқарас ұсынады. (Robert Kindler, 2018: 328.) Сол сияқты Алун Томастың «Көшпелілер және Кеңес өкіметі» атты зерттеуі кеңестік билік және көшпелілердің арақатынасын нақтылауға арналған. Бұл зерттеудің басты ерекшелігі Қазақстандағы ауылшаруашылық реформалары деректік негізде талданғандығында. Қазақстанның зерттеушілердің еңбектеріне сыни көзбен қарай

отырып, автор өз тұжырымдарын ұсынады. «Қазақ даласында кеңестік биліктің реформалары салдарынан орын алған 1921–1923 және 1931–1933 жылдардағы ашаршылық жайлы отандық тарихнамада орныққан ғылыми тұжырымдарды жаңалайтын немесе оған сын көзімен қарайтын шетелдік автордың зерттеуінде бізді қызықтыратын ең басты құндылық – оның методологиялық ұстанымы мен зерттеу тәсілдері болмақ. (Alun Thomas, 2018: 272). Қазақ ашаршылығына бейтарап көзқарас ұсынған зерттеу Т.Хазретәлі, Н. Оразхан «Сара Камеронның «Аштық жайлаған дала» Ашаршылық, Озбырлық және Кеңестік Қазақстанды орнату» кітабына рецензиясыекендігі есте болуы керек. Өйткені, шетелдік зерттеушілердің қазақстандық архивтердің құпия қорларымен жұмыс істемеуі олардың тұжырымдарынан көрініс беріп тұрады (Хазретәлі, Оразхан, 2022: 258).

Нәтижелер

Кеңестік тарихтағы ең маңызды және драмалық оқиғалардың бірі ауыл шаруашылығын ұжымдастыру және осының аясында байларды кәмпескелеу саясаты болды. Қазақ ауылының осы кезеңде басынан өткергенінің бәрі әлі де талқылануда. Мұндай назар аударудың себебі ұжымдастыру мен иеліктен шығару үдерісінің ауқымында, оларды жүзеге асыру әдістерінде, еліміздің ауыл шаруашылығы саласына тигізетін зардаптарында жатыр, сондықтан бұл мәселені зерттеудің әлі де үлкен ғылыми маңызы бар. Тақырыптың өзектілігі құпиясыздандырылған архивтік құжаттар мен материалдарға қол жетімділіктің және құжаттық жинақтардың жариялануына байланысты зерттеушілер байларды кәмпескелеу тарихының күрделі, қайғылы кезеңіне объективті көзқараспен зерттеуге мүмкіндік алды.

ҚазақАКСР Халық Комиссарлар Кеңесі мен Орталық Атқару Комитетінің 1928 ж. 27 тамызда «Байлардың шаруашылықтарын кәмпескелеу туралы» қабылданған қаулыға сәйкес, кәмпескелеу науқаны басталды. Бұл науқан қазақ халқының сан ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлі еркін тұрмыс-тіршілігінің, жарғы жүйесіне негізделген дала заңының жойылуына алып келді. Өзінің және өзге руластарының шаруашылық әл-ауқатына қамқорлық жасап, уыздай ұйытып отырған ұйымдастырушы байлардың яғни бұрынғы болыс, би, старшын, ауылнай, атқамінер, беделді ақсақалдардың дәстүрлі қазақ қоғамындағы рөлінің күйреуі осы кезеңнен басталды. Жойылған хандар институтының қызметін атқарған байлар қауымы енді кеңестік сот және соттық емес орындар тарапынан жазаланып, оларға көптеген жалалар жабылып, нәтижесінде кәмпескелеу саясатына сәйкес «аса қауіпті элементке», «халық жауына» айналып шыға келді.

Осы аталмыш қаулыға сәйкес Өлкелік комитет округтер бойынша кәмпескеленетін шаруа қожалықтарды шамамен төмендегідей бөлінуін белгіледі: бірінші санат–ірі жартылай феодал байлардың санын білдіреді, ал екіншісі – бұрыннан артықшылыққа ие антисоветтік әрекеттерімен байланысы бар топтарға жататын адамдарды білдіреді.

Кәмпеске жүргізудің директивасына сәйкес, Қазақстанның 12 округі бойынша 700 байдың шаруашылығын кәмпескелеу жоспарланды (АОМА. 591-қ.1-т.8 іс. 2–6-пп.)

Кәмпескелеу жүргізу директивасына сәйкес, Қаулыны жариялаумен бірге Өлкелік комитеттің арнайы жарғысы жарияланады: «Барлық ауылдық ұяшықтарға және ауылдық коммунистерге»; ҚазОАК-нің «Қазақстанның барлық еңбекші диқаншыларына, кедейлері мен батрақтарына» үндеуі; Өлкелік комитеттің «барлық ауылдық комсомолдарға» үндеуі; Қосшы одағының өлкелік комитетінің «Қосшы одағының барлық мүшелеріне» үндеуі; жер және орман жұмысшылар одағының (ЦП Рабземлес) «Қазақстанның барлық ауыл батрақтарына» жолдаған үндеулері жарияланды. Сондай-ақ, тәркілеуге байланысты (жалпы таралымы 250 мың данаға дейін) ауылдарға арнап бірнеше парақшалар шығарылып, олар 1 қыркүйекке дейін аудандарға таратылып үлгерген болатын.

Округтерде кәмпескелеу жұмыстарын жүзеге асыру үшін, округтік атқару комитеттерінің арнайы өкілі немесе оның орынбасары төрағалық ететін төмендегідей комиссия мүшелері құрылды: Жер басқармасының меңгерушісі, Біріккен мемлекеттік саяси басқармасының өкілетті өкілінің округтік бөлімінің бастығы (ПП ОГПУ), Қосшы одағының округтік комитетінің төрағасы, жер және орман шаруашылығы жұмысшылар одағының округтік төрағасы, сонымен қатар комиссияда, жиынның дауыс беру құқығымен прокуратура өкілі қатысты.

Аудандық комиссиялар Өлкелік комитеттің директиваларын алғаннан кейін дереу жұмысқа кірісіп кетті. Өлкелік комитет округтерде партия комиссияларын құрмай, кәмпескелеу жөніндегі кеңестік комиссияның жұмысына басшылықты тікелей округтік комитеттерге тапсырды. Кәмпеске жұмысына қатысу үшін және оған жалпы жетекшілік жасауға әр округке аймақтық уәкіл жіберу туралы Өлкелік

комитет қаулы қабылдап, Алматы округіне өкіл етіп Ораз Жандосовты жіберді (АОМА. 591-қ.1-т.8 іс. 2–6-пп.).

Қазақтың ірі байларын кәмпескелеуді кеңес үкіметі барынша тез әрі тиянақты ұйымдастырды. Кедейлер мен орта шаруаларды байларға айдап салу арқылы тап күресін қоздырып, өршітті. Алматы округі бойынша кәмпескелеуге кедей батрақтар да қатысып, көп ұзамай олар бірнеше жиналыс өткізіп, онда Қазақ ОАК мен ХКК-нің 1928 жылғы 27 тамыздағы қаулысын орындау мақсатында ауыл шаруашылығының түрлері бойынша Алматы округі төмендегідей бөлінді: көшпелі ауданға Балқаш, ал жартылай көшпелі аудандарға Қарғалы, Сүгеті, Алтын-Емел, Қаратал, Қоңырөлең, Қарқара, Шоқпар, Қордай, Бәрібай, Биен Ақсу, Қастек, Алакөл. Кейбір жағдайларда АКСР Халық Комиссарлары Кеңесінің бекітуімен Округтік Атқару Комитеттеріне шаруашылықтың түрін анықтауға оның қай округке бекітілгеніне қарамастан жеке қарау құқығы да берілді (АОМА. 59-қ. 1-т. 8-іс. 26–27-пп.).

Осы қаулыға сәйкес, өлкелік атқару комитетінің жер аударылатын адамдардың малдарын кәмпескелеу жұмыстарын жүргізу барысында мыналарды басшылыққа алды: яғни, 1) ірі қараның бірлігі ретінде – 2 жастан асқан жылқы, сиыр, қодас, түйе деп есептелінді. 2) бір бас ірі қара малға әртүрлі жастағы малдардың келесідей санына теңестіріледі: 3 бас құлын, 2 тай басы, 1,5 құнан басы, 1,5 бас құнан сиыр, құнан өгіз, 3 бас тайынша, 5 бас бұзау, 5 бас қой, қошқар, 5 бас ешкі, 3 бас меринос қойы, 3 бас бота, 2 бас тайлақ (АОМА. 59-қ. 1-т. 8-іс. 11-13 пп.). Осылайша, қаулы қабылдана салысымен-ақ, кәмпескелеу науқаны жедел әрі зорлық-зомбылықпен, жалған айғақтармен, қуғын-сүргінмен іске асырыла бастады.

Алматы округіне қарасты 21 ауданның, 13 ауданында қыркүйек айының басынан бастап үш ай көлемі аралығында ірі байларды екі санатқа бөліп кәмпескелеу басталды. Санаттарына сәйкес аса қауіпті антисоветтік элемент ретінде Алматы округінің Алакөл ауданынан – 1, Шоқпар ауданынан – 5, Еңбекші-қазақ ауданынан – 11, Қордай ауданынан – 2, Қарқара ауданынан – 8, Биен Ақсу ауданынан – 9, Қаратал ауданынан – 4, Балқаш ауданынан – 6, Бәрібай ауданынан – 11, Қастек ауданынан – 14, Іле ауданынан – 4, Октябрь ауданынан – 2, Малай-Сары ауданынан – 5, яғни барлығы 13 ауданнан 82 ірі байлардың шаруашылықтары кәмпескеленді (АОМА. 591-қ.1-т.5а-іс.130–131-пп.) Осылайша кәмпескелеу науқанын кезең-кезеңмен іске асыру жоспарланып, нәтижесінде шетелге ауа көшу, қарулы қарсылық көрсету басталды. Ал мұның салдарының арты кеңестер тарапынан саяси және идеологиялық зорлық-зомбылыққа ұласып кетті.

Қазақ ОАК мен ХКК-нің қаулысы негізінде кәмпескеленетін ірі байлардың тізімі 1928 жылы 26 қыркүйекте «Тілші» газетінде «Алматы өкірігіндегі байлардың мал-мүлкі кәмпескеленеді» атты мақалада жарық көрді. Онда Алматы округінен 81 ірі байдың мал-мүлкі түгел кәмпескеленетіндігі туралы жазылған. (Тілші газеті, 1928: 1) Ал осы мақалаға нақты тоқталып өтер болсақ: «*Қарқара ауданынан – 8 (Бйсабек Бймамбайұлы, Әбiр Дәркембайұлы, Дайырман Тыштыбайұлы, Желібай Манайұлы, Бйса Бірімтайұлы Ақшал Құмайұлы, Жазынбек Түргенбайұлы);*

Қастек ауданынан – 14 (Әбілда Тоқбергенұлы, Есдәулет Асылбекұлы, Ақметжан Асықұлы, Абайділдә Келшімбайұлы, Тойбай Кәшкенұлы, Жылқыбай Кәдірбайұлы, Қасымбай Айтқожаұлы, Әбілда Жаубасарұлы, Беспай Медеуұлы, Нүрпейіс Тойжанұлы, Ақмет Серікбайұлы, Айдарбек Есенұлы, Ақшал Брыскелдіұлы, Шалтабай Құдайбергенұлы);

Қордай ауданынан – 2 (Құлажан Ақатайұлы, Мүсәпір Қожамбердіұлы);

Қаратал ауданынан – 4 (Сайақ Бұламбайұлы, Жетібай Қылшабайұлы, Қыраубай Қырбасұлы, Байырша Абылайқанұлы);

Бәрібай ауданынан – 11 (Насбек Базарбайұлы, Кеңесбай Бақтиарұлы, Қондымбай Тілеуліұлы, Әбдікерім Мырысайұлы, Мұқамәди Ақметшалұлы, Қасым Сыйқымбайұлы, Сыдық Жердентапқанұлы, Әбдірақман Шілікбайұлы, Имаш-қан Шошақбайұлы, Базарбай Мәметұл, Заманбек Бексұлтанұлы);

Іле ауданынан – 4 (Әлімбаев Қарайұлы, Өтеген Дәуітәліұлы, Ғали Ордабайұлы, Сағит Халықұлы);

Бүйен-Ақсу ауданынан – 9 (Қожақмет Маманұлы, Мақұметбек Маманұлы, Сейдақмет Сейтбатталұлы Маман немересі, Есенқұл Маманұлы, Айтмұқамбет Тұрысбекұлы, Үпі Нүсіпұлы, Бекіш Былшықұлы, Тәңірберген Тұрысбекұлы, Сәреке Қылышұлы); Алакөл ауданынан – 1 (Сәмет Малайұлы);

Октембір ауданынан – 2 (Мамырбай Әлібекұлы, Жаңғазы Тансыққожаұлы);

Еңбекші қазақ ауданынан – 11 (Тоқсамбай Ысмайылулы, Қарасарт Жамбауұлы, Жүніс Құлмамбетұлы, Мүркебай Абайұлы, Ұлжайымбет Шәрімбайұлы, Ақмет Дәулетбақұлы, Шәріп (Жоруи) Бейбітұлы, Дүйсебек Жайнақұлы, Дәулетбақ Дәркембайұлы, Жүнісбай Сіргебайұлы, Райыс Бескемпірулы);

Балқаш ауданынан – 6 (Әлібек (Ойшын) Әшімұлы, Тезекбай Ысмайылұлы, Дәркембай Ысмайылұлы, Жаманкүл Шегірұлы, Әбіл Тілеукабылұлы, Қожабай Бөрібайұлы);

Шоқбар ауданынан – 5 (Атош Тілеужанұлы, Әлімбаев Маркенұлы, Сапанбай Мәркенұлы, Мешітбай Өмірбекұлы, Есмәмбетбай (Сәмбетбайұлы) Оразәлі);

Алтын Еміл ауданынан – 5 (Ерасыл Шелбайұлы (Малайсарінкі), Емесбай Дауылбайұлы, Бекбатыр Байтулатұлы, Білдебай (Қарға) Самайұлы, Рахматолда Бұғыбайұлы)», - деп барлық байды аты-жөнімен тізбектеп шыққаны байқалады (Тілші газеті, 1928: 1). Бірақ, бұл жарияланған тізім кәмпескелеу барысында өзгергенін де айта кеткен жөн (АОМА, 591; 130–131-пп.). Мәселен, шешім қайта қабылданып: Қаратал ауданынан Қараубай Қырбасовтың орнына Арыстамбай Діқанбаевты, Успанов Токбергеновтің орнына Токбергенов Әбілді, ал Қарқарын ауданы шекарадан шалғайда орналасқан ең зиянды элементтер ретінде тәркіленген шаруашылықтар қатарына: Әбдікәрім Қонопиев, Ибрагим Сұлтанқұлов, Сұлтанәлі Кекелев, Дәулетхан Ұзақовты қосып, Жасыбай Монобаевты Оразал Байбачиевпен алмастыруды талап ету туралы бірнеше қаулылар шығарылған (АОМА. 591-қ.1-т.5а-іс. 41–43-пп.).

1928 жылы 8-ші қыркүйекте Алматы округінің мекеме басшылары қолдарына декрет тиген сәттен бастап-ақ, кеңестік комиссия құрып, тез арада отырыстар өткізіп үлгерген болатын. Бұл комиссияның негізгі жұмыстары кәмпескеге және жер аударылуға жататын ірі байлардың шаруашылықтарын анықтау болды. Олар бастапқыда мұндай 300 шаруашылықты, ал кейіннен 100 шаруашылықты тексеріп, тізімге алған болатын. Округтік комиссия 3 рет қарағаннан кейін жеке 83 шаруашылықты бекітіп, оның ішінде 15 шаруа қожалығын қамауға алғандығы туралы мәлімет бар. Кейін бұл тізім облыстық комиссияның қарауына жіберіліп, 71 шаруашылық бекітіліп, 10 шаруашылық тәркілеу тізіміне қосымша енгізілген болатын. Ал Қарқара ауданының 11 шаруашылығы мен Октябрь ауданының 1 шаруашылығы бұл аумақтың шекаралық белдеуде орналасқандығы ескеріліп, қайта ауыстырылды. Нәтижесінде тәркілеу жұмыстары аудандарда шаруашылықтардың және мал басының санымен жүргізілгенін байқауға болады. Ол бойынша ОГПУ негізінен ірі бай шаруашылықтарды салықтық және хаттамалық материалдарды жинау арқылы анықтады (АОМА. 591-қ.1-т.24-іс.2-п.). Байлардың басты байлығы – малын кәмпескелеу барысында мемлекет тарапынан түрлі жазалау шаралары қолданылған, яғни ауқымды тәркілеудің барысында тек байлардың өзі ғана жапа шегіп қойған жоқ олардың отбасылары мен жақын туыстары да айыпталды. Мысалы, Алматы округінен мал-мүлкі кәмпескеленіп, жер аударылған 82 ірі байдың отбасы мүшелерімен қосқанда 800-ге тарта адамның тағдыры талқандалып, құқықтары тапталды.

Биен-Ақсу ауданы бойынша кәмпескеленген ірі байлар кесте-1

№ р/с	Аты-жөні	Отбасы мүшелерінің саны	
		ересектер	балалар
Биен-Ақсу ауданы			
1	Есенкүл Маманұлы	6	8
2	Қожақмет Маманұлы	5	7
3	Мақұметбек Маманұлы	5	
4	Сейдақмет Сейтбатталұлы Маман немересі	3	3
5	Сәреке Қылышұлы	4	3
6	Бекіш Былшықұлы	5	4
7	Тәңірберген Тұрысбекұлы	10	25
8	Айтмұқамбет Тұрысбекұлы	2	7
9	Үпі Нүсіпұлы	19	18

Кестеде көріп отырғанымыздай, Алматы округінің бір ғана Биен-Ақсу ауданынан кәмпескеленген 9 ірі бай шаруашылықтың құрамында 59 ересек, 85 бала-шаға зардап шеккен (АОМА.591-қ.1-т.5а-іс. 131–132-пп.).

Алашорданың ардақты ақыны Мағжанның:
Еділ кездім, шөл кездім,

Кезгенімде не көрдім?...

Қайда барсам көр көрдім.

Айдарлысы құл болып

Тұлымдысы тұл болып

Еңіреген ел көрдім... деген өлеңінен осы тұстағы кәмпескенің зардабына еріксіз көз жеткіземіз (Еңбек газеті, 1931: 1).

Осы жоғарыда айтылған «82 ірі байдың» Алматы округінде өздерінің мал-мүлкінің көптігімен ғана емес сонымен қатар елдегі меценаттық қызметтерімен, халыққа деген қамқорлықтарымен, ағартушылық қызметтерімен де танымал болған атақты тұлғалар болғанын естен шығармаған жөн. Біз енді нақты архив құжаттары негізінде аталмыш байларға (бұрынғы билер, болыстар, хан ұрпақтарына, атқамінерлерге) және олардың кәмпескелеу тұсындағы қоғамдық-саяси қызметіне тоқталып өтер болсақ: «Базарбай Мәметұлы, Жетісу губерниясы, Лепсі уезі, Көк-Терек болысы, Бәрібаев ауданы, Балқаш-Лепсі ауылында беделді әрі ірі қазақ байының отбасынан шыққан. Мәліметтерге сәйкес, оның 400-ден астам қойы мен 72 бас ірі қарасы бар (іріге аударғанда 152 бас). Тізім бойынша 7 қой мен 26 ірі бас, қалған малын тығып отыр. Екі үйі, екі жеңіл және ат арбасы, соқа, т.б шағын құрал-саймандары бар. Отбасы 5 адамнан тұрады. Ол туыстарының атын жамылып, екі кедей отбасын қанаушы.

1917 жылы Орынбор қазақ съезінде құрылған Алаш партиясының делегаты және Уфадағы Шура-Ислам съезінің делегаты, одан кейін Алаш Ордазаңсыз ұйымының және Алаш Орда партиясының Құрылтай жиналысының мүшесі, Алаш Орда Кеңесінің басқарма істерінің мүшесі.

Біраз уақыт гарнизонның бастығы болған, Алаш-Орданың екі отрядын құрған, ату жазаларын жүзеге асырған, Кеңес үкіметі тұсында бірқатар қызметтер атқарған, атап айтқанда, губерния прокуроры қызметі барысында қаржы жымқыру және басқа да бірқатар қылмыстар жасаған, антисоветтік көзқараста, ұлтаралық жанжалдар туғызатын арандатушылықтар мен антисоветтік үгіттер жүргізген» (АОМА. 591-қ. 1-т. 50-іс. 1-п.), - деген айыптар тағылған.

Ал келесі бір құжатта: «Байырша Абылайханұлы, 1888 жылы Омбы қаласында туған қазақ, бұрынғы Жетісу губерниясы, Талды-Қорған уезі, Ескелді болысы № 1 ауылының (қазіргі Қаратал ауданы) тұрғыны. Иелігінде 100 қой, 12 сиыр, 103 түйе (іріге аударғанда 35 бас), тәуелділігінде ешкім жоқ. Омбы мұғалімдер семинариясын бітірген. 1916 жылдан бастап Ескелді болысында халық судьясы «би» болған, Омбы губернаторының тілмашының баласы, «Төрөден» яғни сұлтандардың руынан шыққан, жер аударылған ағасы мен дербес тұратын Сейіт-Ахмет Мұхаметұлы деген ортаншы ағасы бар делінген.

Қазан төңкерісінен кейін Байырша Абылайханұлы, Қытайға, Сүйдүн округіне қоныс аударған. 1919 жылы губерниясының шығыс бөлігінде казак ақ гвардияшыларының төңкерісі кезінде, оның ағасы Меңделхан Аблайханұлы уақытша үкіметтің комиссары қызметін атқарған тұста Байырша Абылайханұлы Қытайдан оралып, Қапалға келіп, ақ гвардия бөлімшелерін қарасты мал дайындау және реквизициялауда қызметін атқарған. Ақ гвардия және Алаш-Орда бөлімшелерінің жойылуымен Байырша Абылайханұлы атаман Анненковтың ақ жасақтарымен бірге Қытайға, Сүйдүн округіне қайтадан қоныс аударған.

1920 жылы Байырша Абылайханұлы қайтадан Қорғас арқылы КСРО-ға, Жаркент қаласына оралды, ол жерде милиция бастығы Чанышев Қасымханмен танысуының арқасында, тегін Аблайұлы деп өзгертіп, 20 күн Қалжат шекаралық милиционері болып тағайындап, қызмет еткеннен кейін, Аблайұлы, яғни, Байырша Абылайханұлы қару-жарақпен контрабандалық апиынның бір бөлігін өзімен бірге алып, қайтадан Қытайға қашып барып, онда 1927 жылдың наурызына дейін болып, тиісті құжаттарынсыз Талды-Қорған ауданына қайта келген.

1927 ж. шілде айында Байырша Абылайханұлы, Ғаула Шәкіров, Салих Сатвалинов Себегенмен және тағы басқа ақсақалдармен жайлауда ВКП(б) Мұхамедчина (яғни, Абылайханұлы Сейдахмет) ақсақалдармен әңгімесінде Қытайда жұмысшы көтерілісшілерді түгел қырып жатқанын, содан кейін Кеңес үкіметін жоюға кірісетіндігін айтқан. Қатысушылар, соның ішінде, Мұхамедчинде қарсылық білдірмеген. 30 қыркүйекте Бақбантеев әңгіме барысында Байырша Абылайханұлымен олардың араларында туындаған істерді өз араларында шешілетінін және билікке ештеңе айтылмайтынын айтқан», - деген «қаралау» мәліметтер келтірілген (АОМА. 591-қ. 1-т. 88-іс. 1-2-пп.).

Әлібек (Ойшын) Әшімұлы, қазақ, Алматы округі, Балқаш ауданының ата-бабасымен мұрагерлікпен болыс болған. Орыс самодержавиясы тұсында 12 жыл би қызметін атқарған. Ол үнемі ауыл батрақтарын қанаған. Сайлау құқығынан айырылған. Ірі бай және бұрынғы қызметі үшін, ол халық арасында зор

беделге ие. Ол антисоветтік элемент ретінде үнемі ауылды кеңестендіруге кедергі жасап, қарапайым кеңестік аппаратқа ықпал етуші. Әлібек Әшімұлы, тәркілеу басталмай жатып, антисоветтік қызметі үшін жазалаудан қорқып, ауылдан қашып кеткен.

Округтік басқарма уәкілінің анықтамасына сәйкес, 1928 жылдың қысы-көктемінде малдары жұттан өліп, қалғаны сатылғандықтан, 1928 жылдың 1 қаңтарындағы жалпы мал басының нақты санының болмағанын атап айтқан.

Архив құжаттарынан тағы бір мысал келтірсек: «Есенқұл Маманұлы — қазақ, жасы 48-де, үйленген, 2 әйелі бар, ірі мал өсіруші және саудагер отбасынан шыққан, Биен-Ақсу ауданы, № 10 ауылда тұрады, мал шаруашылығымен айналысады, 800 қой, 120 жылқы, 30 сиыр, 19 түйесі бар, қыстағы мен 4 бөлмеден тұратын 1 ағаш, темірмен қапталған үй, ас үй, қора, монша және басқа да қосалқы ғимараттары, 5 қызметкері, 1 десятина жоңышқасы, 4 десятина шабындығы, 1 ½ верст. ені мен 4 верст ұзындығындағы жайылымдары, 3 десятина бағы (қарағаш, терек) болған.

Есенқұл Маманұлы 11 000 сомға мектеп салған, өзінің ақшасынан 4 000 сом салынған. Оның 11 гильдиядан тұратын өндірістік кәсібі болды, сонымен қатар малды алып сатарлықпен айналысқан, 1 дүкені болған, банкте 20 000 сомға ашылған несиесі бар, сауатты, молдадан 3 жыл білім алған, партияда жоқ, әскери қызметте болмаған»-деп атап көрсетеді. Осы жерден нақты айта кетейік, мәселен 1899 жылы Жетісу губерниясында қазақ балалары үшін тұңғыш мектепті Маманның ұлы Тұрысбек ашқан болатын, міне осы «Мамания» мектебін одан әрі дөңгелетіп алып кеткен Маман қажының кенже баласы Есенқұл болатын, енді ол да «халық жауына» айналып отыр.

Есенқұл Маманұлы — бұл кісі бір кезде, Әлихан, Ақан, Мұқамбетжан секілді ұлтшылдардың тірегі болған. 1918-ші жылғы Орынбор сиезіне Алаштан арнап шақырылған. Алаш-Ордамен қазақ орыс атамандарына шын көңілімен көмек көрсеткен. Кешегі аласапыран жылдарда «Балшебектерге ат айғырымды ұстап бердің» деп жалшылары Бүршікбай ұлдарын ора бауыздап өлтірген. Еңбекші үкіметіне қарсы саяси беті бар жауыз делінген («Қызыл ту» газеті, 1928: 3).

Мәселен, 1928 жылы ОГПУ-нің Жетісулық губерния бөлімі бастығының атына Бабаджанов Қадыр, Тостанов Құрма деген адамдардың куәгерлігімен Тайшатбаев өз атынан құпия арыз түсіріп, онда арыз иелері «қазіргі уақытта екі тап болуы керек екенін және олардың ішінде кедейлер табы біздің құрылыста алдыңғы қатарлы тап болуы керек екенін хабарлаймын. Бірақ бұл ауылдарда олай емес барлық жерде байлар басшылық етіп, кедейлердің тыныш өмір сүруіне кедергі келтіретінін мәлімдейді. Олар мыналар: 1) Канбеков Хасен – бұрын болыс болған, 2) Серикпаев Ахмет – 3 жыл болыстық қызмет атқарған, 3) Тайбеков Байтемір – 3 жыл старшин қызметінде болған, 4) Утжабаев Алимұлла – бай, 5) Ақтөмеков Калык – атқамінер, 6) Татжибедиев Вали, 7) Ахмеджанов Нұрдахи – ұрылар тобының басшысы, 8) Кузенбаев Сарыбас – саудагер, 9) Джаманкулов Сандыбай – бұрын би болған, 10) Қашбаянбаев Мандебай 7 жыл старшин қызметін атқарған. Осы жоғарыда аталғандар ауылдардағы кедей-кепшіктерді тонап, барынша қанауда. Көрсетілген қауіпті тап жауларын толығымен жер аударуларыңызды сұраймыз»(АОМА. 591-к. 1-т. 80-іс. 9-п.) деген. Осындай мәтіндегі арыздар көптеп жазыла бастаған.

Қуғын-сүргінге ұшыраған зиялыларымызды ұлттың қаймағы десек, қазақ байларын ауылдың ұйытқысы, деген сипатқа әбден келеді. Олар өз ауылының, руының әлеуметтік, әкімшілік, азаматтық сияқты келелі мәселелерін дала заңымен шешіп отырған тұтас бір институт еді. Сондықтан байларды жою қазақтың ауылдағы негізгі діңгегін, күре тамырын қопарғанмен тең.

Кәмпескелеу науқаны тұсында байларды әулетімен бірге жер аударуы және оларды отбасыларымен бірге қуғын-сүргінге ұшыратуы, ауылды әлеуметтік және шаруашылық тұрғыда ыдыратудағы тоталитарлық биліктің ойластырылған саясатының алғашқы қадамдарының бірі екендігі дау тудырмайды. Құжаттардың көрсетуіне қарағанда ірі байлардың мал-мүлкін кәмпескелеу науқаны Қазақстанда жүргізілген жаппай қуғын-сүргін мен террорлық шаралардың сынақ алаңы болды.

Қорытынды

Қорыта айтқанда саяси қуғын-сүргін мен халық қасіретінің алғы шарты болып табылатын Жетісу өңіріндегі ірі байлардың мал-мүлкін кәмпескелеу шараларының басты ерекшелігі: аса қаталдықпен жүргізілгендігі; науқан барысының тым ұзаққа созылуы; ауыл шаруашылығын ұжымдастыру; саяси қуғын-сүргіннің қатыгездігі жүргізіліп жатқан реформаларға қарсы наразылықтың басталуына түрткі болды. Осының салдарынан көп ұзамай Жетісу өңірінің бірнеше аудандарында, атап айтқанда Балқаш,

Шоқпар және Биен-Ақсужерлерінде байлар бастаған кеңестік реформаларға қарсы көтерілістер басталды. Ал байларды кәмпескелеумен қатар жүргізілген күштеп ұжымдастыру, ауылшаруашылық салықтары саясатының салдарынан әбден қыспаққа түскен Жетісу өңірінің тұрғындары көршілес Қырғыз, Қытай елдеріне ауа көшкеннен басқа амалдары қалмады.

Қазақтың ірі байларын мал-мүлкін тәркілеу мәселесі тарихымызда бір жақты зерттеліп келді. 1928 жылы тәркілеу науқанымен басталған жаппай саяси қуғын-сүргін үдерісінің кейбір қырлары әлі де болса тереңірек зерттеп, жаңа ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуді, оның тарихи болмысын қайта бағалауды қажет етеді. Мәселен, дәстүрлі қазақ қоғамының атақты байларына қарсы жүргізілген саяси қуғын-сүргіннің зардабы меноларды толық ақтау мәселесі шешімін табуы керек.

Осындай мәселе толығымен шешімін табу үшін Республикалық көлемде жүргізіліп жатқан «Саяси қуғын-сүргін құрбандарын толық ақтау мәселелері жөніндегі» Жарлықтың ғылыми маңызы — зерттеу жұмыстарына мемлекеттік қолдау жасап, жаңа мүмкіндіктерге негіз қалауы деп білеміз. Оның негізгі бағыты — саяси қуғын-сүргін тарихын ғылыми қалпына келтіру, оның ащы сабақтарын еліміздің қоғамдық-саяси және мәдени-рухани дамуы жағдайында тарихи таным мен сана қалыптастыруға қолдану болмақ.

Дереккөздер

АОМА – Алматы облысының мемлекеттік архиві.
ҚР ПА – Қазақстан Республикасы Президентінің архиві.

Sources

ARSA – Almaty region State archive.
PARK – Presidential Archive Republic of Kazakhstan.

Әдебиеттер

Алдажуманов, 1998 — *Алдажуманов К.С.* Крестьянское движение сопротивления. Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы. Алматы: Арыс, 1998. С. 66–92.

Алланиязов, 2002 — *Алланиязов Т.К.* Крестьянские выступления 1929–1932 гг. в Казахстане: опыт и проблемы изучения. Алматы: Фонд XXI век, 2002. 80 с.

Верхотуров, 2021 — *Верхотуров Д.* Казахский геноцид, которого не было. М.: Издательство Родина, 2021. 224 с.

Дахшлейгер, 1985 — *Дахшлейгер Г.Ф., Нурпеисов К.* История крестьянства Советского Казахстана. Алма-Ата: Наука, 1985. Т. 1. 247 с.

Жакишева, 2021 — *Жакишева С.А.* Элиминация байских хозяйств в Казахстане на рубеже 20–30-х гг. XX в.: новые подходы, методы и технологии. Алматы: Қазақ университеті, 2021. 222 с.

«Еңбек» газеті, 1931 — *«Еңбек» газеті.* № 44(97). 7 май 1931 ж.

История Казахстана, 1991 — *История Казахстана: белые пятна.* Сборник статей. / Сост. Ж.Б. Абылхожин. Алма-Ата: Казахстан, 1991. 348 с.

Kindler, 2018 — *Kindler R.* Stalin's Nomads: Power and Famine in Kazakhstan. University of Pittsburgh Press The United States of America, 2018. 328 p.

Қозыбаев, 1992 — *Қозыбаев М.* Ақтандақтар ақиқаты: оқу құралы. Алматы: Қазақ университеті, 1992. 272 б.

Қойгелдиев, 2020 — *Қойгелдиев М.* Қиянат анатомиясы. Менің ғылымдағы өмірім. Монография. Алматы: Арыс баспасы, 2020. 360 б.

Қызыл ту, 1928 — *«Қызыл ту» газеті.* № 128(705). 14 декабрь, 1928 ж.

Ликвидация баев, 2021 — *Ликвидация баев и кулаков в Казахстане в конце 1920-х – начале 1930-х гг.:* сб. док. Т.2. / Сост.: З.Е. Кабульдинов, М.Р. Сатенова, А.М. Абиkey. Алматы: ТОО Литера-М, 2021. 548 с.

Международное историко-просветительское... — *Международное историко-просветительское, благотворительное и правозащитное общество «Мемориал»* <https://www.memo.ru> (дата обращения: 13.10.2022).

Омарбеков, 2001 — *Омарбеков Т.* XX ғасырдағы Қазақстан тарихының өзекті мәселелері: көмекші оқу құралы. Алматы: ҚАЗАКПАРАТ, 2001. 404 б.

Саурықова, 2022 — *Саурықова Ж.С.* Уақыт пен тағдыр: Алматы округі ірі байларының өміріндегі 1928 жыл. Құжаттар мен материалдар жинағы. Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, Ұлағат баспасы, 2022. 736 б.

Стамшалов, 2021 — *Стамшалов Е.И.* Жетісудағы астық дайындау науқаны және ұлтаралық қақтығыстар көріністері (1928–1932 жж.) // Отан тарихы. 2021. № 3(95). 100–109 бб.

Токаев, 2022 — *Токаев К.К.* «О создании госкомиссии по реабилитации жертв политических репрессий» Режим доступа: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/tokaev-poruchil-sozdat-goskomissiyu-reabilitatsii-jertv-403910 (дата обращения: 13.10.2022).

Тілші, 1928 — «Тілші» газеті. № 56(383). Сәрсенбі сентебірдің 26-ы, 1928 ж.

Трагедия казахского аула, 2013 — *Трагедия казахского аула* (1928–1934 гг.). Т 1. Сборник документов / Сост. А.С. Зулкашева., Г.Т. Исахан., Г.М. Каратаева. Алматы: Раритет, 2013. 744 с.

Хазретәлі, Оразхан, 2022 — *Хазретәлі Т., Оразхан Н.* Сара Камеронның «Аштық жайлаған дала» Ашаршылық, Озбырлық және Кеңестік Қазақстанды орнату» кітабына рецензия // әл-Фараби ат. ҚазҰУ Хабаршы «Тарих» сериясы. 2022. № 3(106). 255–258 бб.

Thomas, 2018 — *Thomas A.* Nomads and Soviet Rule. Central Asia under Lenin and Stalin: Alun Thomas. London & New York: I. B. Tauris, 2018. Pp. 272.

References

Aldajumanov, 1998 — *Aldajumanov K.S.* Krestianskoe dvijenie soprativlenia. Deportirovannye v Kzakhstan narody: vremia i sudby [Peasant resistance movement. Peoples deported to Kazakhstan: time and fate]. Almaty: Arys, 1998. Pp. 66–92. (In Russ.)

Allaniyazov, 2002 — *Allaniyazov T.K.* Krestianskie vystuplenie 1929–1932 gg. V Kazakhstane: opyt I problem izuchenia. [Peasant uprisings 1929–1932 in Kazakhstan: experience and problems of study]. Almaty: Fond XXI Vek, 2002. 80 p. (In Russ.)

Verkhoturov, 2021 — *Verkhoturov D.* Kazakhski genosid kotorogo ne bylo [The Kazakh genocide that never happened]. Moscow: Izd-tvo Rodina, 2021. 224 p. (In Russ.)

Dakhshleiger, 1985 — *Dakhshleiger G.F., Nurpeisov K.* Istoria krestianstva Sovetskogo Kazakhstana [History of the peasantry of Soviet Kazakhstan]. Alma-Ata: Science, 1985. V.1. 247 p. (In Russ.)

Zhakisheva, 2021 — *Zhakisheva S.A.* Eliminasiya baiskih hoziaistv v Kazakhstane na rubeje 20–30-x gg. XX v.: novye podhody, metody i tehnologii [Elimination of bay farms in Kazakhstan at the turn of the 1920-1930s: new approaches, methods and technologies]. Almaty: Qazaq Universiteti, 2021. 222 p. (In Russ.)

Enbek, 1931 — *Enbek* newspaper. No. № 44(97). May 7, 1931. (In Kaz.)

Istoria Kazakhstana: belye piatna. Sbornik statei [History of Kazakhstan: blank spots. Digest of articles] / Comp. J.B. Abylkhochin. Alma-Ata: Kazakhstan, 1991. 348 p. (In Russ.)

Kindler, 2018 — *Kindler R.* Stalin's Nomads: Power and Famine in Kazakhstan. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2018. 328 p. (In Eng.)

Khazretali, Orazkhan, 2022 — *Khazretali T., Orazkhan N.* «Ashtyk jailagan dala» Asharshylyk, ozbyrlyk jane Kenestik Kazakhstandy ornatu» kitaby na resenzia [Sarah Cameronnyn The Hungry Steppe: Famine, Violence, and the Making of Soviet Kazakhstan: book review] // Al-Farabi KazNU Bulletin. History series. 2022. No. 3(106). Pp. 255–258. (In Kaz.)

Kozybaev, 1992 — *Kozybaev M.* Ahtandahtar ahihaty: oku kuraly [The truth of blank spots: study guide]. Almaty: Kazakh University, 1992. 272 p. (In Kaz.)

Koygeldiev, 2020 — *Koygeldiev M.* Hianat anatomiasy. Menin gylimdagy omirim. [Anatomy of abuse. My life in science]. Monograph. Almaty: Arys Publishing House, 2020. 360 p. (In Kaz.)

Kyzyl Tu, 1928 — *Kyzyl Tu* newspaper. No. 128 (705). December 14, 1928. (In Kaz.)

Likvidasiya bayev, 2021 — *Likvidaciya bayev i kulakov v Kazakhstane v konce 1920-h – nachale 1930-h gg.:* sbornik dokumentov. T.2 [Liquidation of bais and kulaks in Kazakhstan in the late 1920s – early 1930s: a collection of documents] Vol. 2 / Comp.: Z.E. Kabuldinov, M.R. Satenova, A.M. Abikey. Almaty: Litera-M, 2021. 548 p. (In Russ.)

Mejdunarodnoie istoriko-prosvetitel'skoe... — Mejdunarodnoie istoriko-prosvetitel'skoe blagotvoritel'noie i pravozachitnoie obchestvo «Memorial» [International historical, educational, charitable and human rights society «Memorial»] <https://www.memo.ru> (access date 13.10.2022). (In Russ.)

Omarbekov, 2001 — *Omarbekov T.* XX gasyrdagy Kazakhstan tarihyyn ozekti maseleleri: komekchi kuraly [Topical issues of the history of Kazakhstan in the 20th century: a teaching aid]. Almaty: KAZakparat, 2001. 404 p. (In Kaz.)

Saurykova, 2022 — *Saurykova Zh.S.* Uahyt pen tagdyr: Almaty okrugi iri bailarynyn omirindegi 1928 jyl. Kujattar men materialdarjinagy. [Time and fate: 1928 in the life of the big bays of Almaty district. Collection of documents and materials]. Almaty: Abai KazNPU, Ulagat publishing house, 2022. 736 p. (In Kaz.)

Stamshalov, 2021 — *Stamshalov E.I.* Jetisudagy astyk daiyndau nauhany jane ultaralyk kaktygystar korinisteri(1928–1932 gg.) [Grain preparation campaign in Zhetysu and scenes of inter-ethnic conflicts (1928–1932)] // *History of the Motherland*. 2021. No. 3(95). Pp. 100–109. (In Kaz.)

Tokaev, 2022 — *Tokaev K.K.* O sozdanii goskomissii po reabilitatsii jertv politicheskikh repressii [«On the establishment of a state commission for the rehabilitation of victims of political repression» Access mode: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/tokaev-poruchil-sozdat-goskomissiyu-reabilitatsii-jertv-403910] (access date 13.10.2022). (In Russ.)

Thomas, 2018 — *Thomas A.* Nomads and Soviet Rule. Central Asia under Lenin and Stalin: Alun Thomas. London & New York, I. B. Tauris, 2018. Pp. 272. (In Eng.)

Tilshi, 1928 — *Tilshi* newspaper. No. 56(383). Wednesday, September 26, 1928. (In Kaz.)

Tragedia kazahskogo aula (1928–1934), 2013 — *Tragedija kazahskogo aula (1928–1934 gg.)*. T 1. Sbornik dokumentov [The tragedy of the Kazakh village (1928–1934). Vol 1. Collection of documents] / Comp. A.S. Zulkasheva., G.T. Isakhan., G.M. Karataeva. Almaty: Raritet, 2013. 744 p. (In Russ.)

МАЗМҰНЫ

ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ӘДІСНАМА

Әбдіров М.Ж.

ҚАЗАҚСТАНДЫ ӘСКЕРИ ОТАРЛАУДАҒЫ РЕСЕЙ ҚАЗАК ӘСКЕРЛЕРІНІҢ РӨЛІ
(XVI ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ– XIX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ)208

Ибраева А.Ғ., Темірханова Ә.С., Қабдөшев Б.Ж.

АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ БАЙЛАРДЫҢ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ТӘРКІЛЕУ МӘСЕЛЕЛЕРІ
(СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН ӨңІРІ МЫСАЛЫНДА)225

Қаратаев Ә.Ә.

АЛАША ХАН ЖӘНЕ «АЛАШ» БІРЛЕСТІГІНІҢ ҚҰРЫЛУЫ ЖӨНІНДЕ241

ТАРИХ

Абдрахманов Б.Д., Асекова С.У.

СТАЛИНДІК КЕЗЕҢДЕ ҚЫРҒЫЗСТАНДА ҚУҒЫН-СҮРГІНГЕ ҰШЫРАҒАН ҚАЗАҚ ҰЛТЫ МЕН
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТУМАЛАРЫ ТУРАЛЫ256

Ахметова Д.М., Мухамеджанова Р.Ж.

ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС КЕЗІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАН ӘЙЕЛДЕРІНІҢ
ТЫЛДАҒЫ ЕҢБЕГІ267

Борбасов С.М.

ҚАЗАҚСТАН КСРО-ДАҒЫ ҚАЙТА ҚҰРУ ЖӘНЕ ЖЕДЕЛДЕТУ САЯСАТЫ
ЖЫЛДАРЫНДА (1985–1991)278

Еженханұлы Б.

1246 ЖЫЛЫ РИМ ПАПАСЫ ИННОСЕНТ IV-ГЕ ЖАЗЫЛҒАН «ТАТАР ХАТЫ» ЖӘНЕ ОНЫҢ
НАЙМАН ТӨРЕГЕНЕ ХАТҮНМЕН ҚАТЫСЫ290

Құсайынов Д.Ж., Өтепова Г.Е.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ МҰРАЖАЙЛАР МЕН БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛЫНЫҢ
ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН МӘСЕЛЕЛЕРІ303

Мамбетова Г.А.

КЕҢЕС ҮКІМЕТІНІҢ ШАМАНИЗММЕН ЖӘНЕ «КЕЗБЕ МОЛДАЛАРМЕН» КҮРЕСІ318

Маничкин Н.А.

ӨЗАРА ТӘУЕЛДІ БОЛУ: ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТАРИХИ ЖАДЫ НЫШАНДАРЫ МЕН БЕЙНЕЛЕРІН
ПОЭТИКАЛЫҚ ҚАЙТА ТАЛДА334

Мәсімханұлы Д., Әбиденқызы А.

ҚЫТАЙДАҒЫ ТҮРКІ ТАРИХЫ МЕН МӘДЕНИЕТІ ТУРАЛЫ ЗЕРТТЕУЛЕР: БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ
МЕН НЕГІЗГІ ЕҢБЕКТЕР347

Саурықова Ж.С., Әбдіғұлова Б.Қ.

ІРІ БАЙЛАРДЫҢ МАЛ-МҮЛКІН КӘМПЕСКЕЛЕУ — ХАЛЫҚ ҚАСІРЕТІНІҢ АЛҒЫШАРТЫ
(ЖЕТІСУ ӨңІРІНІҢ МЫСАЛЫНДА)361

Тапалова А., Қара Ә.

ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІК СОҒЫС КЕЗІНДЕ БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӘЙЕЛДЕРІН ТЫЛ
ЖҰМЫСТАРЫНА ЖҰМЫЛДЫРУҒА КОМСОМОЛДЫҚ НАСИХАТТЫҢ ЫҚПАЛЫ375

АНТРОПОЛОГИЯ

Дүйсенов Б.Д.

ЕДІЛ-ОРАЛ ӨңІРІ ЭПИГРАФИКАЛЫҚ ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕ ЕСІМІ САҚТАЛҒАН ҚАЗАҚТЫҢ
ТАРИХИ ТҮЛҒАЛАРЫН ТАБУ ЖӘНЕ ТАНУ387

Жалелов А.А.

1930–1960 ЖЫЛДАРДАҒЫ ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ402

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ МЕТОДОЛОГИИ

Абдиров М.Ж.РОЛЬ РОССИЙСКИХ КАЗАЧЬИХ ВОЙСК В ВОЕННОЙ КОЛОНИЗАЦИИ
КАЗАХСТАНА (КОНЕЦ XVI – НАЧАЛО XIX ВВ.208**Ибраева А.Г., Темирханова А.С., Кабдушев Б.Ж.**АЛАШСКАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ И ВОПРОСЫ КОНФИСКАЦИИ БАЙСКИХ ХОЗЯЙСТВ
(НА ПРИМЕРЕ СЕВЕРНОГО РЕГИОНА КАЗАХСТАНА)225**Каратаев А.А.**

ОБ АЛАША ХАНЕ И ФОРМИРОВАНИИ ОБЪЕДИНЕНИЯ «АЛАШ»241

ИСТОРИЯ

Абдрахманов Б.Д., Асекова С.У.О ЛИЦАХ КАЗАХСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОСТИ И УРОЖЕНЦАХ
КАЗАХСТАНА, РЕПРЕССИРОВАННЫХ В КЫРГЫЗСТАНЕ В СТАЛИНСКИЙ ПЕРИОД256**Ахметова Д.М., Мухамеджанова Р.Ж.**

ТРУД ЖЕНЩИН КАЗАХСТАНА В ТЫЛУ ВО ВРЕМЯ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ.....267

Борбасов С.М.

КАЗАХСТАН В ГОДЫ ПЕРЕСТРОЙКИ И ПОЛИТИКИ УСКОРЕНИЯ В СССР (1985–1991)278

Еженханулы Б.«ТАТАРСКОЕ ПИСЬМО» АДРЕСОВАННОЕ ПАПЕ ИННОКЕНТИЮ IV В 1246 ГОДУ И ЕГО СВЯЗЬ
С ТОРЕГЕНЕ КАТУН290**Кусаинов Д.Ж., Отепова Г.Е.**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МУЗЕЕВ И ОРГАНИЗАЦИЙ
ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ303**Мамбетова Г.А.**

БОРЬБА СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ ПРОТИВ ШАМАНИЗМА И «БРОДЯЧИХ МУЛЛ»318

Маничкин Н.А.ВЗАИМОЗАВИСИМОЕ СТАНОВЛЕНИЕ: ПОЭТИЧЕСКАЯ РЕИНТЕРПРЕТАЦИЯ СИМВОЛОВ
И ОБРАЗОВ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ В КАЗАХСТАНЕ334**Масимханулы Д., Абиденкызы А.**ИССЛЕДОВАНИЯ ТЮРКСКОЙ ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЫ В КИТАЕ:
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И ВАЖНЫЕ ТРУДЫ347**Саурькова Ж.С., Абдугулова Б.К.**КОНФИСКАЦИЯ ИМУЩЕСТВА КРУПНЫХ БАЕВ КАК ПЕРВООСНОВА ПОЛИТИЧЕСКИХ
РЕПРЕССИИ И ТРАГЕДИИ НАРОДА (НА ПРИМЕРЕ РЕГИОНА ЖЕТЫСУ)361**Тапалова А., Кара А.**ВЛИЯНИЕ КОМСОМОЛЬСКОЙ ПРОПАГАНДЫ НА МОБИЛИЗАЦИЮ ЖЕНЩИН НА ТЫЛОВЫЕ
РАБОТЫ В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ В ЗАПАДНОМ КАЗАХСТАНЕ375

АНТРОПОЛОГИЯ

Дюсенов Б.Д.ОБНАРУЖЕНИЕ И ПОПУЛЯРИЗАЦИЯ ИМЕН ИСТОРИЧЕСКИХ ЛИЧНОСТЕЙ КАЗАХСКОГО
НАРОДА, КОТОРЫЕ СОХРАНИЛИСЬ В ЭПИГРАФИЧЕСКИХ ПАМЯТНИКАХ ВОЛГО-
УРАЛЬСКОГО РЕГИОНА387**Жалелов А.А.**

АРХЕОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗУЧЕНИЕ КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ В 1930–1960-е ГОДЫ402

CONTENTS

THEORY OF METHODOLOGY

Abdirov M.Zh. THE ROLE OF THE RUSSIAN COSSACK TROOPS IN THE MILITARY COLONIZATION OF KAZAKHSTAN (LATE XVI - EARLY XIX CENTURIES)	208
Ibrayeva A.G., Temirkhanova A.S., Kabdushev B.Zh. ALASH INTELLIGENTIA AND THE ISSUES OF BAI FARMS CONFISCATION (ON THE EXAMPLE OF THE NORTHERN REGION OF KAZAKHSTAN)	225
Karatayev A.A. ABOUT ALASHA KHAN AND THE FORMATION OF THE «ALASH» ASSOCIATION.....	241

HISTORY

Abdrakhmanov B.D., Asekova S.U. ON THE PERSONS OF KAZAKH NATIONALITY AND NATIVES OF KAZAKHSTAN REPRESSED IN KYRGYZSTAN DURING THE STALIN PERIOD	256
Akhmetova D.M., Mukhamedjanova R.Zh. LABOR OF WOMEN OF KAZAKHSTAN IN THE REAR DURING THE SECOND WORLD WAR	267
Barbosov S.M. KAZAKHSTAN DURING THE YEARS OF PERESTROIKA AND ACCELERATED POLICY IN THE USSR (1985–1991)	278
Ezhenkhan-uli B. THE “TATAR LETTER” ADRESSED TO THE POP OF INNOCENT IV IN 1246 AND ITS INVOLVEMENT WITH TÖREGENE QATUN.....	290
Kussainov D.Zh., Otepova G.E. THE CURRENT STATE AND PROBLEMS OF INTERACTION BETWEEN MUSEUMS AND EDUCATIONAL ORGANIZATIONS IN KAZAKHSTAN	303
Mambetova G.A. THE STRUGGLE OF THE SOVIET AUTHORITIES AGAINST SHAMANISM AND «WANDERING MULLAHS»	318
Manichkin N.A. INTERDEPENDENT BECOMING: POETIC REINTERPRETATION OF SYMBOLS AND IMAGES OF THE HISTORICAL MEMORY IN KAZAKHSTAN.....	334
Massimkhanuly D., Abidenkyzy A. STUDIES OF TURKIC HISTORY AND CULTURE IN CHINA: MAIN DIRECTIONS AND SIGNIFICANT WORKS	347
Saurykova Zh.S., Abdugulova B.K. CONFISCATION OF THE LARGE BAYS’ PROPERTY AS THE PRIMARY BASIS OF POLITICAL REPRESSION AND PEOPLE TRAGEDY (ACCORDING TO THE EXAMPLE OF ZHETYSU REGION)	361
Tapalova A., Kara A. THE IMPACT OF KOMSOMOL PROPAGANDA ON WOMEN’S MOBILIZATION FOR REAR WORK DURING WORLD WAR II IN WEST KAZAKHSTAN.....	375

ANTHROPOLOGY

Dyussenov B.D. DISCOVERY AND POPULARIZATION OF THE NAMES OF KAZAKH HISTORICAL FIGURES THAT HAVE BEEN PRESERVED IN EPIGRAPHIC MONUMENTS OF THE VOLGA-URAL REGION	387
Zhalelov A.A. ARCHAEOLOGICAL STUDY OF KOSTANAY REGION IN THE 1930–1960 s	403

EDU.E-HISTORY.KZ

электрондық ғылыми журналы 2023. 10 (2)

Бас редактор:
Қабылдинов З.Е.

Компьютерде беттеген:
Зикирбаева В.С.

Жарияланған күні: 28.06.2023.
Пішімі 70x100/16. Баспа табағы 26,6.

Құрылтайшысы және баспагері:
Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті
Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК

Редакция мен баспаның мекен-жайы:
050010, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй
ҚР ҒЖБМ ҒК Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты ШЖҚ РМК
Тел.: +7 (727) 261-67-19, +7 (727) 272-47-59

E-mail: edu.history@bk.ru.
Журнал сайты: <https://edu.e-history.kz>

Ш.Ш. Уәлиханов ат. ТжЭИ беттелген:
050010 Қазақстан Республикасы, Алматы қ., Шевченко көш., 28-үй